

ואמר: זו תחת זו, האם "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש"?, או אינו עושה תמורה [ומפרשת הגמרא לקמן מה הוא יסוד הספק?]

ומדקאמר רבי אלעזר: "לדברי האומר", וכי לאו מכלל דאיכא למאן דאמר: דקרבן ציבור הוא [ולדעת תנא זה אין מקום לספק, שהרי אין תמורה בקרבן ציבור]!?

ודחינן: לא תידוק: מכלל דאיכא למאן דאמר: קרבן ציבור הוא, אלא כן תידוק:

מכלל דאיכא למאן דאמר: דקרבן שותפין הוא, [ולדעתו, אין מקום לספק כי אין תמורה בקרבן שותפין].⁽⁷⁸⁾

דלא מייתו כהנים פר העלם דבר של "ציבור" בהוראה שהורו בית דין להתיר דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת [וכשם שמביא כל שבט], הואיל וכהנים אינם "ציבור", [וראה תוספת ביאור בהערה⁽⁷⁷⁾].

תא שמע דאיכא למאן דאמר פר של יום הכפורים קרבן "ציבור" הוא:

דבעי רבי אלעזר:

נ-ב לדברי רבי מאיר האומר במשנה שהובאה בעמוד א: פר של יום הכפורים הוא קרבן יחיד —

האם הוא עושה תמורה [לקח בהמת חולין

77. עיקר החידוש בזה הוא:

א. קיימא לן: הורו בית דין להתיר דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ועשו ישראל על פי הוראתם, הרי כל שבט מביא פר העלם דבר של "ציבור", הואיל ונאמר בתורה בפרשת פר העלם דבר של ציבור: ונעלם דבר מעיני ה"קהל", וכל שבט נקרא "קהל", [וכדילפינן ממה שאמר יעקב: ויאמר אלי — אחר שנולדו השבטים מלבד בנימין — הנני מפרך והרביתך ונתתיך ל"קהל" עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחוזת עולם; הרי שעל בנימין — שהוא לבדו עדיין לא נולד — מבטיחו הקב"ה וקוראהו: "קהל" גויים].

ב. רב יוסף סבירא ליה: כהנים "איברי קהל" [לענין אחר], כיון שהוקשו לקהל, שנאמר: ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר.

והיינו דבא רבא להשמיענו, כי "שבטו של לוי — והוא הדין כהנים — לא איקרו קהל, דכתיב: הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחוזת עולם, כל שיש לו אחוזה — בארץ —

איברי קהל וכל שאין לא אחוזה לא איברי קהל", [נתבאר על פי הר"ח וגמרא הוריות דף ה ודף ו, ורמז לכל זה רש"י].

וכתבו התוספות ישנים ד"ה דלא: דאפילו מאן דקרי ליה קרבן ציבור, מודה דלענין הוראה לא מייתו פר, ראה שם.

78. א. מדברי הגמרא מתבאר, כי שלש דעות בדבר:

פר יום הכפורים: קרבן "ציבור"; קרבן "שותפין"; קרבן "יחיד".

וסברת הסובר קרבן ציבור הוא, מבואר בתוספות ישנים ד"ה אימא ובמאירי, "שהכהנים קרויים ציבור לענין זה", [וראה מה שכתבו בתוספות ישנים ד"ה דלא].

וביאור סברות החולקים אם קרבן שותפין הוא, או קרבן יחיד, ראה בהערה 83 בהמשך הסוגיא.

ב. כתבו התוספות: כי האומר "קרבן יחיד" הוא ולא שותפין, הוא רבי מאיר שבמשנה לעיל; ואף שאין לזה הכרח מעיקר דבריו, הרי מלשונו

הפודים את הקדשם, לאחרים הפודים; שהבעלים מוסיפים חומש על פדיונם, ואילו אחרים אין מוסיפין חומש; ודין זה הוא בין בקדשי בדק הבית העומדים מתחילה לפדיון, ובין קרבנות שנפל בהם מום והרי הם נפדים.

ב. אין יכול לעשות תמורה אלא הבעלים, אבל אדם אחר אינו יכול להמיר.

ג. התורם את תרומתו, בידו לתיתה לכל כהן שירצה, ואף יש לו בכך טובת הנאה מישראל שאומר לו: הא לך סלע זה, ותן תרומה זו לכן בתי שהוא כהן.

א. הקדיש אדם בהמה על מנת שיתכפר בו אחר ויצא בו ידי חובתו [רש"י]; הרי —

המקדיש הוא הנקרא "בעלים" לענין פדיון, והרי זה מוסיף חומש כשפודהו לכשהומם; אבל האחר שמתכפר בקרבן זה, אינו אלא כשאר אדם, ואינו מוסיף חומש —

והטעם: דכתיב: ואם "המקדיש" יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו, הרי למדנו "מקדיש" מוסיף חומש ולא מתכפר.

והמתכפר ולא המקדיש הוא זה שעושה בה תמורה, כי הוא הנקרא "בעל הקרבן" לענין תמורה.⁽⁸⁰⁾

ולא שותפין כמבואר בהדיא בגמרא; גם לא נתבאר מה הכריחו לרש"י לפרש כן, ולא: וכי מאי קא מיבעיא ליה, הרי ודאי במקדיש ומתכפר נסתפק, והרי פשיטא וכו'?

80. כתב רש"י: "דאין ממירין בשל אחרים והאי לאו בעלים ידידיה הוא", וכוונתו ליתן טעם למה

גופא, בעי רבי אלעזר: לדברי האומר: פר יום הכפורים קרבן יחיד, עושה תמורה או אינו עושה תמורה?

ותמהינן: וכי מאי קא מיבעיא ליה לרבי אלעזר?!

שהרי ודאי פשיטא לן שאחיו הכהנים מתכפרים בו, וקרובן השותפין הרי אין עושה תמורה, ומה יש להסתפק בזה [רש"י]?⁽⁷⁹⁾

[רש"י: אי נימא] דהכי קא מיבעיא ליה:

אי [האם] בתר מקדיש הכהן הגדול שהקדישו משלו אזלינן, והוא הנקרא בעל הקרבן לענין תמורה, וכיון שהקדישו יחיד משלו ולא משל שותפות, הרי שהקרבן עושה תמורה?

אי בתר מתכפר — הוא וביתו ואחיו הכהנים — אזלינן, והם הנקראים בעלי הקרבן לענין תמורה, והואיל והרבה מתכפרין בו הרי יש לו שותפות של בעלים הרבה, ואינו עושה תמורה?

הרי אי אפשר לפרש כן, כי פשיטא דבתר מתכפר אזלינן —

דהרי אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן:

א. חילוק יש בפדיון הקדש בין בעלים

שאמר "והלוא פר יום הכפורים וכו' דקרבן יחיד", ולא אמר: שאינו קרבן ציבור, משמע כי קרבן יחיד הוא ואף לא קרבן שותפין.

79. צריך ביאור: האיך כתב רש"י, כי פר של יום הכפורים ודאי קרבן שותפין הוא, והרי רבי אלעזר נסתפק למאן דאמר: "קרבן יחיד" הוא

הרי למדנו: כי לענין תמורה המתכפר הוא שנקרא בעל הקרבן, והוא הדין לענין בעייתו של רבי אלעזר בתמורה, המתכפר הוא זה שנחשב "בעל הקרבן", וכיון ששותפים הם, אינו עושה תמורה, [נתבאר על פי משמעות לשונו של רש"י, וראה הערה (82)].

ומפרשין: לעולם פשיטא ליה לרבי אלעזר דביתר מתכפר אזלינן, והכי קא מיבעיא ליה:

ב. והתורם משלו על כרי של חבירו כדי להתיירו, הזכות לתת את התרומה לכל כהן שירצה, שלו היא — ולפיכך: טובת הנאה שלו, שאם בא ישראל ואמר: הא לך סלע זה ותן תרומה לבן בתי כהן — שלו הוא הסלע, שהרי יש בידו ליתנו לכל כהן שירצה [רש"י].⁽⁸¹⁾

והטעם: שהרי נאמר: כי "תכלה לעשר" את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, "ונתתה ללוי" וגו', הרי שתלה הכתוב את הנתנה במי שמעשרה משלו.

א. תמורה אינה חלה אלא בקרבן שבעצמותו חשוב "קרבן יחיד", ובפר יום הכפורים הואיל ויש תנא שאומר כי בעצמותו קרבן שותפין הוא, הרי שלדבריו אין מקום לדון, אלא "לדברי האומר קרבן יחיד הוא".

ב. תמורה אינה חלה אלא כשהממיר יחיד ולא שנים; ולענין זה דנה הגמרא אם המקדיש היחיד הוא זה שעושה בה תמורה, או המתכפרים הרבים עושים בה תמורה; ופושטת הגמרא מרבי יוחנן שאמר: מתכפר עושה בה תמורה, ועל כן פר יום הכפורים אינו עושה תמורה, כי אין הרבים המתכפרים יכולים להמיר. אמנם מלשון רש"י משמע, שלא הביאה הגמרא דברי רבי יוחנן לומר שהוא דן בנידון שדנה בו הגמרא, אלא בתורת לימוד בעלמא, שלענין תמורה הולכים אחר המתכפר [ועל פי דבריו נתבאר בפנים]; ולדבריו עדיין צריך תלמוד.

ולשון רבינו אליקים: בתר כהן גדול אזלינן דלגביה הוי קרבן יחיד וקרבן יחיד עושה תמורה; אי בתר מתכפר: בתר כהנים דמתכפרין בו, קרבן של שותפין הוי, ואין עושה תמורה, דתמורה ליכא כלל בציבור, ולא יחליפנו כתב בלשון יחיד.

המתכפר הוא זה שעושה תמורה ולא המקדיש. ובתמורה י א, ילפינן לה מקרא.

81. נתבאר על פי רש"י; ולדבריו: "טובת הנאה" אינה גוף זכות הנתנה, אלא התוצאה הממונית מזכות הנתנה לכל מי שירצה; ולשון רש"י בתמורה י א: טובת הנאה: דבר מועט מקבל מישראל על מנת שיתן כל תרומותיו לבן בתו כהן.

והעיר שם בשיעורי רבינו משולם דוד הלוי: מה הוצרך רש"י לומר שמקבל דבר מועט, והא עיקר הילפותא היא על דין נתינה, שהתורם הוא הנותן, והוא בעלים על הנתנה, וקבלת דבר מועט הוא תוצאה מזה.

ולשון הרמב"ם [תרומות יד ב]: "וטובת הנאה שלו שנותנה לכל כהן שירצה", ולא הזכיר ענין דבר מועט דזה כבר תוצאה, וראה עוד שם.

82. הגמרא צריכה ביאור: שהרי מצד אחד תולה הגמרא דין התמורה במחלוקת שנחלקו התנאים אם פר יום הכפורים קרבן יחיד או קרבן שותפין; ומצד שני מסתפקת הגמרא אם קרבן שותפין הוא, ואף פושטת שקרבן שותפין הוא. וביאר ב"שמועת חיים": שני דינים יש בתמורה [ראה שם הוכחות לזה]:

א. שהזבח — כדמפרש ואזיל באיזה זבח מיירי הברייתא — נוהג ביחיד ובצבור.

ב. והזבח דוחה את השבת ואת הטומאה,

ג. והזבח עושה תמורה.

מה שאין כן בתמורה, שהתמורה אינה בציבור; ואין הקרבת התמורה דוחה את השבת ואת הטומאה, כי הרי אין קבוע זמן להקרבתה; ואין עושה את אחרים תמורה, כיון דכתיב: והיה הוא ותמורתו יהיה קודש, ודרשינן: "הוא ותמורתו" ולא תמורת תמורתו.

חומר בתמורה מבזבח:

שהתמורה חלה על בעל מום קבוע, ומתקדשת הבהמה בקדושת הגוף, והועילה לה קדושה זו: שאם בא לחללה, אינה יוצאה לחולין להיות מותרת ליגזז צמרה וליעבר [לעשות בה עבודה]; ואינה מותרת אלא בשחיטה ואכילה בלבד.

האם אחיו הכהנים וביתו של הכהן המתכפרים כפר — בקביעותא מתכפרי [כפרתם קבועה] כלומר: כשאר המתכפרים שהפרישו אחרים עליהם קרבן, שהקנו להם הבהמה לכפרה, אף כאן נקנה להם חלק בו, "והיא לה חטאת השותפין לענין תמורה" [לשון רש"י] —

או דילמא: אחיו הכהנים וביתו [תוספות] רק בקופיא מתכפרי [כפרתם צפה], כלומר: אין כפרתן קבועה בו אלא צפה על גב כפרת כהן גדול כדבר הצף על המים, "ואין הקרבן נקרא על שמם וקרבן יחיד הוא" של הכהן הגדול לענין תמורה [רש"י]⁽⁸³⁾

תא שמע:

חומר בזבח שקדושתו באה לו על ידי הקדש של הבעלים [תחילת הקדש] — מבתמורה של אותו זבח; וחומר בקרבן שקדושתו באה לו על ידי תמורה — מבזבח, כדמפרש ואזיל:

חומר בזבח מבתמורה:

מאיר שאמר "קרבן יחיד" — לאו דוקא. ב. וטעם התוספות: כי פשיטא להו, שאין לומר קרבן יחיד הוא, אלא אם המתכפר הוא יחיד, ואין די במה שהמקדיש הוא יחיד; וכיון שכן, אם תמצי לומר: מתכפרים גמורים הם, אף רבי מאיר יודה שקרבן ציבור הוא. ורבינו עקיבא איגר סובר [וכנראה מלשונן]: טעמו של רבי מאיר משום דאזלינן בתר מקדיש. ג. מדקדוק דברי רש"י, שבספק הגמרא אם בקביעותא או בקופיא מתכפרי, ביאר שתוכן הספק הוא, אם קרבן שותפין או יחיד הוא, ולא פירש כן בספק הגמרא אם בתר מתכפר או מקדיש אזלינן — יש מקום למעיין ללמוד

83. בפשוטו משמע מדברי הגמרא, כי ספק זה של הגמרא אינו ענין למחלוקת התנאים אם קרבן יחיד הוא או לא, ולשני הצדדים שבגמרא, יש מי שאומר קרבן יחיד הוא, ולפי שיטתו מסתפקת הגמרא לענין תמורה; ויש מי שאומר קרבן שותפין הוא, ולדבריו פשיטא שאין ממירין בו.

וכן הבין רבינו עקיבא איגר, ותמה על דברי התוספות שכתבו: כי הגמרא מסתפקת בדעת רבי מאיר, שאם בקופיא מתכפרי, נקטינן שרבי מאיר סובר קרבן יחיד הוא, אבל אם בקביעותא מתכפרי, נקטינן שאף רבי מאיר מודה, שאינו קרבן יחיד אלא קרבן שותפין, ולשונו של רבי

אלא לאו, כלומר: וכי אין מוכרח לפרש שהברייתא מיידי בזבח דפר יום הכפורים, כיון שבו שייך שפיר כל מה שמבואר בברייתא:

"ונוהג ביחיד ובציבור", כיון שחטאת הוא, והחטאת הרי נוהגת ביחיד ובציבור.

"ודוחה את השבת ואת הטומאה", כיון דקביע ליה זמן ביום הכפורים ואין לו תשלומין, וכל קרבן שזמנו קבוע הרי הוא דוחה את השבת ואת הטומאה אפילו בקרבן יחיד כמו שנתבאר בעמוד א.

ועושה תמורה משום דיש לומר דקסבר האי תנא קרבן יחיד הוא.

הרי למדנו: פר של יום הכפורים עושה תמורה, ונפשטה בעייתו של רבי אלעזר.

אמר דחי רב ששת: לא כאשר אמרת: ברייתא זו מיידי בפרו של אהרן ביום הכפורים, אלא באילו של אהרן ביום הכפורים, שקרבן זה שאין מתכפר בו אלא אהרן הרי ודאי עושה תמורה.

מה שאין בן בזבח שהיה בעל מום בשעת ההקדש [קדם מומו להקדשו], שאינו קדוש קדושת הגוף אלא קדושת דמים בלבד, ונפדה ויוצא לחולין לגמרי, ואפילו גיזה ועבודה מותרין; [ואם קדם הקדישו למומו, אף הוא אינו מותר על ידי פדיון בגיזה ועבודה].

והשתא מוכיחין כי פר של יום הכפורים עושה תמורה, שהרי:

האי זבח שמיידי בו הברייתא היכי דמי?

אילימא בזבח דיחיד (84) — אי אפשר לפרש כן:

שהרי מי דחי זבח דיחיד שבת וטומאה! ובברייתא הרי קתני: חומר בזבח שדוחה את השבת ואת הטומאה.

אלא תבוא לפרש: בזבח דציבור מיידי הברייתא; והרי אף זה אי אפשר:

שהרי מי [וכי] עושה זבח דציבור תמורה! ובברייתא קתני: ועושה תמורה.

כשיטת התוספות.

ד. נמצא ביאור שלשת השיטות אם פר יום הכפורים הוא קרבן ציבור או שותפין או יחיד, לדעת רעק"א, הוא:

הסובר קרבן ציבור הוא, אזיל בתר מתכפר, וסובר כהנים איקרו ציבור; הסובר: קרבן שותפין הוא, אזיל בתר מתכפר, וסובר: כהנים לא איקרו ציבור; והסובר קרבן יחיד הוא, אזיל בתר מקדיש.

ולדעת התוספות: לכולי עלמא בתר מתכפר אזלינן, והסובר קרבן ציבור הוא, סובר כהנים איקרו ציבור; והסובר קרבן שותפין הוא, סובר: כהנים לא איקרו ציבור; אלא שלא נתבאר אם

הטעם שלדעתם חשובים המתכפרים שותפין או ציבור, הוא משום דפשיטא להו דכהנים בקביעותא מתכפרי, או דיש לפרש דבריהם אף אם נאמר: בקופיא מתכפרי.

ושיטת קרבן יחיד, בספק עומדת אם קיימת היא, ואינה מתקיימת אלא אם כן האמת הוא דבקופיא מתכפרי שאר הכהנים, והוי קרבן יחיד משום דאזלינן בתר המתכפר העיקרי.

וראה מה שכתב בלקוטי הלכות, בביאור דעת הסובר קרבן שותפין הוא.

84. לא נתבאר מה שייך לדון אם מיידי ביחיד

הכי נמי מסתברא כדפירשה רב ששת דבאלו של אהרן — שהוא קרבן עולה — מיירי הברייתא, ולא בפרו של אהרן שהוא קרבן חטאת:

דאי סלקא דעתך: בפרו של אהרן שחטאת היא — מיירי הברייתא, היכי קתני בברייתא: חומר בזבח מבתמורה שהזבח דוחה את השבת ואת הטומאה מה שאין כן בתמורה! —

וכי אטו תמורה דפר שהוא חטאת, שבת וטומאה הוא דלא דחיא, הא בחול מקריב קרבה?! והא תמורת חטאת היא, ותמורת חטאת הרי למיתה אזלא ולא להקרבה, שהרי היא מחמש חטאות המתות.

ודחינן להכרח שהכריחה הגמרא דלא מיירי הברייתא בפרו של אהרן:

לא כאשר אמרת, אלא **לעולם יש** לומר דבפרו של אהרן מיירי, והא דקשיא לך היכי קתני: חומר בזבח "מבתמורה", שהתמורה אינה קריבה בשבת ומשמע כי בחול היא קריבה, לא תיקשי:

כי **מאי** חומר בזבח מב"תמורה" דקתני בברייתא, לא כפי שהבננו עד עתה כי הכוונה לתמורת אותו זבח —

אלא: **שם תמורה** — כלומר: אותם דברים הנוהגים בזבח דהיינו בפרו של אהרן, אינם נוהגים בדבר ששמו תמורה, שהתמורה אף כשהיא קריבה — כגון תמורת עולה — אינה דוחה את השבת ואת הטומאה.

ותמהינן: והרי כל השקלא וטריא של הגמרא עד עכשיו, היתה מתוך הנחה כי הברייתא מדברת בזבח אחד שבו יש את כל הפרטים האמורים הברייתא, ומתוך כך הוצרכנו לידחק כי הברייתא מיירי בפרו של אהרן או באילו; וולדברין תיקשי:

אי הכי ש"תמורה" האמורה בברייתא אינה בהכרח תמורה מסוימת, ויש לפרש "שם תמורה" —

הרי "זבח" נמי יש לפרש, כי אין הכוונה לזבח מסוים, וכוונת הברייתא לומר, כי בתוך הדברים שיש עליהם "שם זבח" יש את כל החומרות שנאמרו בברייתא, חלקם בזבח זה וחלקם בזבח אחר, והכי קאמר:

חומר בזבח, שיש מהם מי שנוהג הן ביחיד והן בצבור —

ויש זבחים שדוחים את השבת ואת הטומאה כגון קרבן ציבור⁽⁸⁵⁾ או קרבן יחיד שזמנו קבוע —

ויש זבחים שעושים תמורה —

מה שאין כן בכל דבר ששמו "תמורה" שאין דברים אלו נוהגים בו.

ומשנינן: כי "שם זבח" יש להוכיח מן הברייתא עצמה **דלא קתני**, אלא אדרבה בזבח מסויים מיירי הברייתא —

ממאי? מדקתני בברייתא: "חומר בתמורה,

85. נתבאר על פי לשון רש"י שכתב: ויש זבח שדוחה שבת כגון דצבור או דיחיד שזמנו קבוע.

או בצבור, שהרי בברייתא קתני: שהזבח נוהג ביחיד ובצבור.

התמורות שוות לענין הדינים בהם דנה הברייתא [ואף בתמורת החטאת שייך הנידון שנתבאר בברייתא, רק שאין בו נפקא מינה לענין שבת וטומאה, כי אף בחול אינו קרב] —

אבל לענין זבח הרי איכא בכור ואיכא מעשר, שעליהם אין שייך לומר את מה שבאה הברייתא לומר, כי אף הם דינם כתמורה שחלין על בעל מום, ואינם יוצאים לחולין לגמרי.

והדרינן למילתין, ומקשינן: ולרב ששת שדחה ההכרח כי הברייתא מדברת בפרו של אהרן, כיון דאיכא לאוקמיה באילו של אהרן שבו שייך כל המבואר בברייתא:

אדמוקים לה לברייתא דקאמר: חומר "בזבח" דמיירי באילו של אהרן, שהוא דחוק בלשון הברייתא שאמרה "זבח" סתם — לוקמה לברייתא בפסח שקראתו התורה: "זבח" פסח [תוספות], שהרי אף בו שייך כל המבואר בברייתא —

דהרי הוא דוחה את השבת ואת הטומאה, כיון דכתיב "במועדו", וילפינן אפילו בשבת ואפילו בטומאה, ובלבד שיהיו רוב הציבור נצרכין לעשותו בטומאה.

ועושה תמורה, דהרי קרבן יחיד הוא. (90)

שהתמורה חלה על בעל מום קבוע ואינה יוצאה לחולין ליגזו וליעבד מה שאין כן בזבח" —

ואי סלקא דעתך: מאי זבח "שם זבח", אם כן, על כרחך כוונת הברייתא כי אין שום זבח, שהקדושה חלה בו על בעל מום קבוע ואינו יוצא לחולין ליגזו וליעבד —

והרי זה אינו, דהא איכא זבחי בכור ומעשר בהמה —

דאף הם חלין על בעל מום קבוע [שהבכור קדושתו מרחם בין תם ובין בעל מום; ובמעשר נאמר: לא יבקר בין טוב לרע, שהמעשר חל אף על הרע] —

ואין יוצאין לחולין ליגזו וליעבד, [שהבכור אין לו פדיון, שנאמר: אך בכור שור לא תפדה; ובמעשר נאמר: לא יגאל].

אלא על כרחך "שם זבח" לא קתני, ואין הנידון בברייתא על כל הזבחים אלא על זבח מסויים, דהיינו פרו או אילו של אהרן.

ומפרשינן: ומאי שנא תמורה, כלומר: ומה הטעם באמת שלגבי זבח דנה הברייתא בזבח מסויים, ואילו לגבי תמורה דנה הברייתא בכל התמורות?!

היינו טעמא: כי שם תמורה אחת היא, כל

ואמנם דבריו צריכים ביאור, כי הרי אין הדין תלוי בציבור אלא בדבר שזמנו קבוע, וכדלעיל בעמוד א.

90. וגם שייך בו "ונוהג ביחיד ובצבור", שהרי שלמים הוא, ויש שלמים גם בציבור בכבשי עצרת; כן נראה לפרש לכאורה, דומה למה שכתב רש"י לעיל נ ב ד"ה אלא לאו דפר, גבי

פרו של אהרן.

אך מדברי הריטב"א לקמן בהא דמקשינן: נוקמה בפסח שני, שהקשה [וכן בתוספות ישנים ותוספות הרא"ש]: אם כן היכי קתני שנוהג בצבור, הרי אין פסח שני אלא ביחידין; מבואר, שפסח ראשון מיקרי נוהג בציבור, כיון שרוב ישראל מביאים פסחיהם.